

ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (*)

(Έτος 19ον)

ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΕΞΑΜΗΝΟΥ ΤΟΥ 1951

Συνεδριάσεις τῆς 18ης καὶ τῆς 25ης Ἰανουαρίου. Ἀνακοινώσεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Παπαχατζῆ, Προέδρου τῆς Ἑταιρίας, με θέματα: «Διοικητικαὶ διαφοραὶ ἐκ δημαιορεσιῶν καὶ ἄλλαι συναφεῖς ἐξ ἐκλογικῆς ἐνεργείας δίκαι ἐν τῇ παρ' ἡμῖν διοικητικῇ δικαιοδοσίᾳ» (18 Ἰαν.) καὶ «Διοικητικαὶ διαφοραὶ ἐξ ἐγγραφῶν εἰς μητρώα, δημοτολόγια καὶ ληξιαρχικὰ βιβλία» (25 Ἰαν.).

Συνεδρίασις τῆς 1ης Φεβρουαρίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπυρ. Καλογεροπούλου - Στράτη: «Ἀρμοδιότης καὶ διαδικασία κηρύξεως πολέμου κατὰ τὰ σύγχρονα συντάγματα». Ὁ ὁμιλητῆς διέκρινε τὰ τρία συστήματα τῆς τοιαύτης διαδικασίας, τὸ μὲν πρῶτον καθ' ὃ ἡ βαρύτης δίδεται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας (ὁπότε ἡ πρᾶξις κηρύξεως πολέμου ἐκδίδεται ὑπὸ τύπον διατάγματος, χωρὶς ὅμως νὰ παύη νὰ εἶναι ἀναγκαιοτάτη κατ' οὐσίαν καὶ ἡ συγκατάθεσις τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας, διότι ἡ τελευταία αὕτη θὰ ψηφίσῃ τὰς πιστώσεις διὰ τὰς πολεμικὰς δαπάνας), τὸ δὲ δεύτερον καθ' ὃ αἱ βουλαὶ διὰ τῆς ψήφου των κηρύσσουν τὸν πόλεμον καὶ τέλος τὸ τρίτον καθ' ὃ διὰ τὸ κῦρος τῆς πράξεως ἀπαιτεῖται σύμπραξις τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους καὶ τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Ἡ συγκατάθεσις τῆς τελευταίας ταύτης ἐκδηλοῦται κατὰ τὸ σύνταγμα εἰς ἄλλας μὲν χώρας ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐγκρίσεως τῆς πράξεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους, εἰς ἄλλας δέ, τούναντίον, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς παροχῆς ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ τῶν προτέρων, ἀφιεμένης τῆς ἐκλογῆς τοῦ καταλλήλου χρονικοῦ σημείου εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι σύστημα συντρεχούσης ἢ συμπλεκτικῆς ἀρμοδιότητος εἶναι μόνον τὸ τρίτον. Ἐν τῇ οὐσίᾳ ὅμως καὶ κατὰ τὸ πρῶτον σύστημα αἱ βουλαὶ εἶναι, ὡς εἴρηται, ἀναγκαῖον νὰ θελήσωσι νὰ συντρέξωσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἵνα διεξαχθῇ ὁ πόλεμος, διότι ἀπὸ ἐκείνας ἐξαρτᾶται ἂν θὰ ψηφισθῶσιν αἱ ἀπαραίτητοι πιστώσεις διὰ τὰς πολεμικὰς δαπάνας. Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον σύστημα εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ μι-

(*) Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, ἀνανεούμενον κατὰ τριετίαν, ἀπετελέσθη καὶ κατὰ τὸ 1950—1951 ἐκ τῶν κ.κ. Ἀγγελίδου Γ. (Παρέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας), Βεγλερῆ Φαίδωνος καὶ Γεωργοπούλου Κ. (ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου), Καρβελλᾶ Διον. καὶ Μαραγκοπούλου Γ. (Συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας), Μασουρίδη Νικ. (δικηγόρου παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ), Μερτικοπούλου Θεοδ. (Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ὑπουργ. τῶν Οἰκονομικῶν), Μιράσγετζη (δικηγόρου παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ), Παπαχατζῆ Γ. (Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας), Τενεκίδου Γ. (Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου) καὶ Χατζηδάκη Ἀνδρ. (Νομικοῦ Συμβούλου τοῦ Κράτους).

κτόν, διότι τὴν ὄλην πορείαν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἣτις ἄγει ἢ τοῦναντίον ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆς πράξεως ταύτης, χειρίζεται ἢ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία (τὸ *praesidium* εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας). Παρεκτὸς τούτου, εἰς περιπτώσεις διακοπῶν τῆς βουλῆς ἢ ἀμύνης κατ' ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως ἢ ἐκπληρώσεως ἀνειλημμένων διεθνῶν ὑποχρεώσεων, τὸ *praesidium* εἶναι ἀρμόδιον αὐτὸ τοῦτο νὰ ἐκδώσῃ τὴν πρᾶξιν κηρύξεως πολέμου συμφώνως πρὸς ρητὰς τῶν συνταγμάτων ἐκείνων διατάξεις.

Συνεδρίασις τῆς 15ης Φεβρουαρίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ παρέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κ. Ἄ π. Παπαλάμπρου: «Τὸ πρόβλημα τῆς διακριτικῆς ἐξουσίας». Ὑπέμνησεν ἐν ἀρχῇ ὁ ὁμιλητὴς ὅτι ἡ διακριτικὴ εὐχέρεια ἐλογίζετο ἐν τῷ παρελθόντι—παρὰ πολλῶν δὲ θεωρητικῶν ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ἔτι θεωρουμένη—ὡς προσιδιάζουσα εἰς τὴν διοικητικὴν λειτουργίαν. Ἡ νεωτέρα ὁμῶς τάσις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ εἶναι νὰ ἀναχθῇ ἡ ἔννοια αὕτη εἰς μίαν τῶν γενικῶν ἐννοιῶν τοῦ δικαίου, νὰ καταδειχθῇ δηλαδὴ ὅτι ἡ διακριτικὴ εὐχέρεια εἶναι συνυφασμένη πρὸς πᾶσαν ἐκδήλωσιν νομικῆς δράσεως, ἰδίᾳ δὲ κρατικῆς ἐξουσιαστικῆς ἐνεργείας. Ὁ ὁμιλητὴς παρετήρησεν ὅτι ὁ ὅρος «ἐξουσία» ἔχει διττὴν ἔννοιαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρνητικὴν, τὴν τῆς ἐλλείψεως νομικῆς ὑποχρεώσεως. ἀφ' ἑτέρου δὲ θετικὴν, τὴν τῆς ὑπάρξεως ἀρμοδιότητος. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν δέον, εἶπε, νὰ γίνεται ἐκάστοτε σαφὴς διάκρισις, ἐξ ἧς παρέπονται σημαντικαὶ νομικαὶ συνέπειαι. Εἴτε ὁμῶς πρόκειται νὰ καθορισθῇ ὑπὸ τοῦ νομικοῦ κανόνος ὑποχρέωσις εἴτε νὰ ἰδρυθῇ ἀρμοδιότης, ὁ ἐν τῷ κανόνι τοῦ δικαίου καθορισμὸς ὠρισμένης πράξεως ὡς περιεχομένου τῆς ὑποχρεώσεως ἢ τῆς ἀρμοδιότητος οὐδέποτε δύναται νὰ εἶναι ἐντελῶς ἐξαντλητικὸς, ἀλλ' ἐνέχει ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ τινα γενικότητα, ἧς ἡ ἔκτασις ποικίλλει ἐκάστοτε, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ἀρμόδιον δημόσιον ὄργανον ἔχει πάντοτε εὐχερείαν τινα ἐπιλογῆς μεταξὺ πλειόνων συγκεκριμένων μορφῶν ἐνεργείας καὶ οὐσιαστικῶν λύσεων. Ἀκριβῶς ἡ τοιαύτη εὐχέρεια ἐπιλογῆς συνιστᾷ τὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν.

Τὴν γενικὴν ταύτην τοποθέτησιν τοῦ προβλήματος ὁ ὁμιλητὴς διηκρίνισε περαιτέρω προβαλὼν διάφορα παραδείγματα, καταδεικνύοντα ἰδίᾳ ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς δικαστικῆς λειτουργίας ἐνυπάρχει διακριτικὴ εὐχέρεια, ἣτις μάλιστα ἐνίοτε εἶναι λίαν εὐρεία. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω σκέψεων ὁ ὁμιλητὴς ἀνεφέρθη περαιτέρω εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ χαρακτῆρος τῶν νομικῶν πράξεων ὡς συστατικοῦ ἢ ἀνιθέτως ἀναγνωριστικοῦ, ἐξετάσας εἰδικώτερον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης τὰς διοικητικὰς πράξεις καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις. Ὑπεστήριξεν ὅτι πᾶσα νομικὴ πρᾶξις κέκτηται συστατικὸν χαρακτῆρα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔντονον καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη ὑφὴ τῶν νομικῶν πράξεων συνίσταται κυρίως, ἂν ὄχι ἀποκλειστικῶς, εἰς τὰ διὰ τῆς ἐξειδικεύσεως τοῦ κανόνος προστιθέμενα εἰς τὴν πρᾶξιν νέα στοιχεῖα. Συνεπέρανε δ' ὁ ὁμιλητὴς ὅτι νομικὸς ἔλεγχος τῆς διακριτικῆς εὐχερείας δὲν εἶναι κατ' ἀκρίβειαν δυνατός, ὁσάκις δ' ἀνατίθεται εἰς ὠρισμένον ὄργανον τοιοῦτος ἔλεγχος, ἀνατίθεται ἐν τῇ οὐσίᾳ εἰς αὐτὸ νέα ἐξ ὑπαρχῆς καὶ αὐτοτελῆς ἄσκησις διακριτικῆς ἐξουσίας.

Παρατηρήθη ὅτι αἱ ἐκτεθεῖσαι ἀπόψεις ἐκκινουῦν ἐκ γενικωτέρων πολιτειολογικῶν ἀντιλήψεων, ὧν ἔνθερμος ὑποστηρικτὴς εἶναι ἐν τῇ ἀλ-

λοδαπῇ Ἰδίᾳ ὁ Kelsen καὶ τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν εἰς τὸν κλάδον τοῦ διοικητικοῦ δικαίου κυρίως ὁ Ἀδόλφος Merkl ἐν τῷ ἔργῳ του Allgemeines Verwaltungsrecht. Ἡ κελσενικὴ πολιτειολογία δὲν φαίνεται μέχρι τοῦ νῦν κρατήσασα οὐδ' ἐν τῇ κοιτίδι αὐτῆς.

Περαιτέρω ἐγένετο ἐν τῇ ἐπακολουθησάσῃ συζητήσει προσπάθεια πρὸς πληρέστερον κατὰ τὸ δυνατόν καθορισμὸν τῆς ἐννοιολογικῆς σχέσεως μεταξὺ εὐχερείας περὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ γνησίας διακριτικῆς ἐξουσίας, ὡσαύτως δὲ συνεζητήθη καὶ τὸ θέμα ἂν ἡ διακριτικὴ εὐχέρεια τῆς διοικήσεως εἶναι κατ' οὐσιαστικὸν περιεχόμενον (ἀσχέτως τῆς ποσοτικῆς διαφορᾶς) διάφορόν τι τῆς ἐλευθερίας ἐκτιμῆσεως τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν δικαστῶν.

Συνεδρίασις τῆς 1ης Μαρτίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργ. Δασκαλάκη με θέμα: «Τὸ κῦρος τῶν πράξεων τῆς ἐκτάκτου καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς συντακτικῆς ἐξουσίας μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Δ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς». Ἀνέπτυξεν ἐν ἀρχῇ ὁ ὁμιλητὴς τὰ περὶ τῆς φύσεως τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας καὶ ἀνέφερε τὰς καθ' ἕκαστα ἐκδηλώσεις τῆς: τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς χώρας, τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς συντακτικὰς πράξεις, ταξινομήσας τὰς τοιαύτας ἐκφάνσεις τῆς ὑπάτης ἐν τῷ κράτει ἐξουσίας εἰς προϊόντα τῆς τε τακτικῆς καὶ τῆς ἐκτάκτου καὶ τέλος τῆς ἐξαιρετικῆς συντακτικῆς ἐξουσίας. Εἶπεν ὅτι χρονολογικῶς προηγούνται τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ συντακτικαὶ πράξεις καὶ κατόπιν ἠρεῦνησεν ὑπὸ τίνας προϋποθέσεις ἰσχύουν ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς χώρας, ὅτε μὲν μετὰ ἡύξημένην τυπικὴν δύναμιν, ὅτε δ' ὡς ἀπλοῖ νόμοι, δυνάμενοι νὰ τροποποιηθῶσι ἢ καὶ νὰ καταργηθῶσι διὰ τῆς συνήθους νομοθετικῆς ὁδοῦ. Ἀναδραμῶν εἰς ἀποφασιστικὰς καμπὰς τῆς συνταγματικῆς ἱστορίας τῆς χώρας μας, ἐξέθεσε ποίαν τύχην ἔσχον τὰ ψηφίσματα τῆς Β' ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνελεύσεως (1863 ἐπ.) μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος τοῦ 1864, ὡσαύτως δὲ τίνα τύχην ἔσχον τὰ ψηφίσματα τῆς Β' Διπλῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ ἀναθεωρηθέντος τῷ 1911 συνταγματικοῦ χάρτου. Ἀνηνέχθη εἰτα εἰς τοὺς συνταγματικοὺς σταθμοὺς τοῦ 1926 καὶ τοῦ 1927. Ἐξέθεσεν ἐν συμπεράσματι τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀνασκοπήσεώς του καὶ τῆς ἐπικλήσεως τῆς θεωρίας ὅτι κατ' ἀρχήν, ἡρτημένου τοῦ συντάγματος, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον συνεχίζονται αἱ ἐργασίαι τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως ἢ τῆς ἀναθεωρητικῆς βουλῆς, τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ συντακτικαὶ πράξεις κατὰ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πρᾶξιν ἰσχύουν, μάλιστα δὲ καὶ κατισχύουν ἔναντι ἀντιθέτων τυχόν ὀρισμῶν τοῦ προϋφισταμένου συνταγματικοῦ κειμένου. Μετὰ δὲ τὴν ἔναρξιν τῆς ἰσχύος τοῦ νέου καταστατικοῦ χάρτου, τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ συντακτικαὶ πράξεις παύουσιν ἔχουσαι ἡύξημένην τυπικὴν δύναμιν. Κατ' ἀρχὴν ἰσχύουσιν ἐφεξῆς ὡς ἀπλοῖ νόμοι. Ἀποβάλλουσι δὲ πᾶσαν ἰσχύον αὐτῶν, ἂν ἀντίκεινται εἰς διατάξεις τοῦ δημοσιευθέντος συντάγματος καὶ δὲν ἐπικυρωθοῦν ρητῶς ὑπὸ τῆς τακτικῆς συντακτικῆς ἐξουσίας.

Περαιτέρω ὁ ὁμιλητὴς, ἐφαρμόζων τὰ γενικῶς ἐν τοῖς πρόσθεν ἐκτεθέντα ἐπὶ τῆς προσφάτου συνταγματικῆς μας ἱστορίας (1946—1950), ἐξέθεσε τὰς ἀπόψεις του περὶ τοῦ ἐφεξῆς κύρους τῶν ψηφισμάτων καὶ τῶν συντακτικῶν πράξεων τῶν τελευταίων ἐτῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Δ'

Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς καὶ ἀνέπτυξε τὰ πορίσματα αὐτοῦ ἐκ τῆς συναφοῦς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἀρ. Πάγου.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν οἱ ἐταῖροι ὠμίλησαν τόσον ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἀνακοινώσεως, ὅσον καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῆς συνταγματικῆς ἀνωμαλίας τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ τῆς ἐκκρεμότητος ἣν ἐδημιούργησαν ἢ πρόωρος τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς διάλυσις, τὸ ἀφεθὲν ἡμιτελὲς ἀναθεωρητικὸν ἔργον, τὰ μετέωρα συντακτικὰ νομοθετήματα καὶ οἱ μὴ τυχόντες κυρώσεως ἀναγκαστικοὶ νόμοι. Πάντα ταῦτα τείνουσι νὰ ἀμβλύνωσι τὸν παραδεδεγμένον χαρακτήρα τοῦ καταστατικοῦ μας χάρτου ὡς «αὐστηροῦ» συντάγματος. Οὐδαμοῦ δ' ἀλλαχοῦ, εἰς τὰς χώρας αἵτινες ὡαύτως ἐγνώρισαν συνταγματικὰς ἀνωμαλίας μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, ὑφίσταται τοιαύτη ἀβεβαιότης τοῦ ἰσχύοντος δημοσίου δικαίου, τοιοῦτος κυκεῶν ἐξ οὗ πάσχει ὀλόκληρος ἡ δημοσία ζωὴ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ τερματισμὸς τῆς συνταγματικῆς ἐκκρεμότητος διὰ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἀναθεωρητικοῦ ἔργου καὶ τῆς κυρώσεως τῶν ἀνωμάλως ἐκδοθέντων νομοθετημάτων ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν τῆς ἐπανόδου τῆς χώρας εἰς ὀμαλὸν νομικὸν βίον καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν δημοσίων ἡμῶν πραγμάτων.

Συνεδρίασις τῆς 15ης Μαρτίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Δερτιλῆ με θέμα «Ἡ ἀρχὴ τῆς φορολογικῆς δικαιοσύνης εἰς τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα»⁽¹⁾.

Συνεδρίασις τῆς 29ης Μαρτίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ ὑφηγητοῦ κ. Φαίδ. Βεγλερῆ με θέμα: «Ἡ τεχνικὴ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνταγματικότητος τῶν νόμων εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς». Ὁ ὁμιλητής, ἀρχόμενος τοῦ λόγου του, ἐξέθεσεν ὅτι θέλει ἐκτείνει τὴν ἔρευναν αὐτοῦ πρὸς τρεῖς κυρίως τομεῖς: α) πρὸς τὰς δικονομικὰς ὁδοὺς, αἵτινας ὀφείλει ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτεῖαις νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ πολίτης, ἵνα δυνηθῇ νὰ φέρῃ ἐνώπιον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τὸ ζήτημα τῆς ἀντισυνταγματικότητος νόμου τινός, β) πρὸς τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα αἵτινα συνεπάγεται ἡ περὶ ἀντισυνταγματικότητος τοῦ νόμου δικανικὴ κρίσις καὶ γ) πρὸς τὴν μέθοδον (ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν οἰκείων συνταγματικῶν διατάξεων), καθ' ἣν τὸ ἐννεαμελὲς ἀνώτατον δικαστήριον διαπιστοῖ τὴν ὑφισταμένην τυχὸν ἀντισυνταγματικότητα. Καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἀπόψεις ἀνέπτυξεν ὁ ὁμιλητής ἐν πληρότητι ἐρεύνης. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα τῆς δυσμενοῦς περὶ τοῦ κύρους τοῦ νόμου δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐξέθεσεν οὗτος ὅτι ἡ περὶ ἀντισυνταγματικότητος κρίσις δὲν εἶναι τι ἔλασσον τῆς ἀληθοῦς τοῦ νόμου ἀκυρώσεως, ἂν τὸ ζήτημα ἤθελεν ἐξετασθῆ ὄχι ἀπὸ τῆς τυπικῆς του πλευρᾶς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ οὐσιαστικὰ αὐτοῦ ἐπακόλουθα. Κατ' ἐπίφασιν, βεβαίως, τὸ ἀνώτατον δικαστήριον περιορίζεται εἰς τὸ νὰ διαπιστώσῃ τὸ ἀνίσχυρον τοῦ νόμου εἰς τινὰ ἐντετοπισμένην περίπτωσιν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συγκεκριμένης ἐκείνης δίκης. Ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ καναλήγει ἡ τοιαύτη κρίσις νὰ καθιστᾷ τὸν νόμον ἄχρηστον εἰς πᾶσαν μελλοντικὴν περίπτωσιν ἐφαρμογῆς αὐτοῦ. Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ἐρμηνείας, ἦν τὸ ἀνώτατον δικαστήριον ἠκολού-

1. Δημοσιεύεται ἀνωτέρω, σελ. 227--247.

θησε κατὰ καιροῦς ἐν τῇ διαπιστώσει τῆς ἀντισυνταγματικότητος, ὁ ὁμιλητῆς ἐξέθηκεν ὅτι κατὰ μὲν τὰς πρώτας δεκαετίας τῆς συνταγματικῆς ἱστορίας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἡ βαρύτερη ἐδίδοτο κυρίως εἰς δύο τινά: ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν χάραξιν σαφῶν ὁρίων μεταξύ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους, εἰς τὴν διαφύλαξιν δηλαδή τοῦ δόγματος τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐξουσιῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ εἰς τὴν πρόληψιν συγκρούσεως ἀρμοδιοτήτων μεταξύ ὁμοσπονδιακῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχῶν τῶν καθ' ἕκαστα πολιτειῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως ἐν τῇ νομολογίᾳ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου ἐπεκράτησε μέθοδος ἐρμηνείας ἐλευθεριωτάτη, εἰς τρόπον ὥστε κατέληξαν εἶς τινὰς περιπτώσεις νὰ θεωρῶνται ἀντισυνταγματικοὶ καὶ οἱ ἀπλῶς μὴ «εὐλογοὶ» (reasonable) νόμοι, καθ' ὃ ἀντιτιθέμενοι εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ συντάγματος.

Οὕτω ἰδίᾳ ἡ εἰκοσαετία 1920—1940 εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς «δικαστικῆς νομοθεσίας» (judicial legislation), καθ' ἣν τὸ ἀνώτατον δικαστήριον, προβάλλον διὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ ἐν εἶδος veto, σχεδὸν μετεἶχεν ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, κατὰ τρόπον ἀρνητικὸν βεβαίως, ἐνεργοῦν ὡς ἀνασχετικὴ δύναμις κατὰ τῶν κακῶν νόμων.

Τούναντιον ἡ νεωτάτη νομολογία (ἀπὸ τοῦ 1940 καὶ ἐφεξῆς) εἶναι λίαν συντηρητικὴ. Τοῦτο δ' ἀληθεύει τόσον ὡς πρὸς τὰς δικονομικὰς ὁδοὺς, δι' ὧν ὁ πολίτης δύναται νὰ προσπελάσῃ τὴν περὶ ἀντισυνταγματικότητος νόμου τινὸς δικαιοδοσίαν (διαπίστωσις ἀναποφεύκτου ἀνάγκης νὰ κριθῇ τὸ κύρος τοῦ νόμου, ὕπαρξις ἐννόμου συμφέροντος τοῦ πολίτου καὶ ἀποδεδειγμένη ζημία αὐτοῦ ἐκ τοῦ νόμου), ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ νομικὰ ἀποτελέσματα τῆς περὶ ἀνισχύρου τοῦ νόμου—λόγω ἀντισυνταγματικότητος—δικανικῆς κρίσεως καὶ τέλος ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ἐρμηνείας τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ προσφάτως τὸ ἐννεαμελὲς ἀνώτατον δικαστήριον, ἵνα καταλήξῃ ὅτι νόμος τις εἶναι ἀντισυνταγματικός.

Ἐνδεικτικὸν τῆς μεταστροφῆς τῆς νομολογίας ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου εἶναι ὅτι ἀπὸ τοῦ 1940 καὶ ἐφεξῆς οὐδεὶς νόμος μέχρι σήμερον ἐκρίθη ὡς ἀντισυνταγματικός, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον 1930—40 εἶχεν ἀνατραπῆ τὸ κύρος 16 νόμων. Ἡ τοιαύτη ἄκρα ἐπιφυλακτικότης τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἔχει θέσει τέρμα εἰς τὴν ἄλλοτε ἀποκληθεῖσαν «διακυβέρνησιν ἀπὸ τοὺς δικαστάς» ἐν ταῖς Ἑνωμέναις Πολιτείαις.

Συνεδρίασις τῆς 12ης Ἀπριλίου. Ἀνακοίνωσις τοῦ προέδρου τῆς ἐταιρίας με θέμα: «Διοικητικαὶ διαφοραὶ φορολογικαὶ καὶ διοικητικαὶ διαφοραὶ «λογιστικαὶ». Ὁ ὁμιλητῆς ἀνέπτυξε πόσον προηγμένη εἶναι ὡς θεσμὸς ἐν τῇ συγχρόνῳ δικαιοκρατουμένῃ πολιτείᾳ ἰδίᾳ τις κατηγορία διοικητικῶν διαφορῶν, αἱ φορολογικαὶ ἐνδικοὶ διενέξεις, ὧν ἡ κρίσις ἔχει ἀνατεθῆ εἰς δικαστήρια ἐπὶ τούτῳ συσταθέντα, τὰ φορολογικὰ δικαστήρια. Σήμερον τοῦτο γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν νομοθέτην ἐξουσιοδοτήσεως τῶν ἄρθρων 101 τοῦ συντάγματος τοῦ 1911 καὶ 105 τοῦ συντάγματος τοῦ 1927, καθ' ἣν δύνανται ὠρισμένοι κατηγορίαι διοικητικῶν διαφορῶν, ἔστω καὶ ἔχουσαι ἀντικείμενον περιουσιακόν, νὰ ἀφαιρεθῶσι διὰ νόμου ἀπὸ τῆς γενικῆς δικαιοδοσίας τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Περαιτέρω ἐτόνισεν ὁ ὁμιλητῆς τὴν σαφῆ διάκρισιν, ἣτις ἐπιβάλλεται, μεταξύ τῶν θεσμῶν τοῦ φορολογικοῦ δικαίου καὶ τῶν θεσμῶν τοῦ δικαίου τῶν

φορολογικῶν διαφορῶν. Πρόκειται περὶ δύο συναφῶν μὲν, ἀλλὰ κεχωρισμένων κλάδων τοῦ δημοσίου δικαίου, ὧν ἑκάτερος ἔχει ἴδιον ἀντικείμενον. Τὸ φορολογικὸν δίκαιον ἀνήκει εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον καὶ δὴ εἰς τὸν εἰδικώτερον τούτου κλάδον, τὸ δημοσιονομικὸν δίκαιον. Τὸ δίκαιον τῶν φορολογικῶν διαφορῶν εἶναι δικονομικοῦ χαρακτήρος καὶ ἀποτελεῖ εἰδικώτερον κλάδον τοῦ δικαίου τῶν διοικητικῶν διαφορῶν. Τὸ φορολογικὸν δίκαιον περιέχει τοὺς κανόνες τοὺς ρυθμίζοντας τὴν νομιμότητα τῆς φορολογικῆς δράσεως τῆς δημοσίας ἐξουσίας. Τὸ δίκαιον τῶν φορολογικῶν διαφορῶν περιλαμβάνει τὰς δικαστικὰς κυρώσεις, αἵτινες προβλέπονται κατὰ τῶν παραβάσεων τῶν ὡς εἴρηται κανόνων νομιμότητος. Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς πράξεως φορολογικῆς ἐγγραφῆς—ἣτις γίνεται παρ' ἀρχῆς τῆς ἐνεργοῦ διοικήσεως—γεννᾶται ἡ φορολογικὴ διαφορά. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταύτην ἐγείρει ὁ φορολογούμενος, προσβάλλων τὴν νομιμότητα τῆς πράξεως φορολογικῆς ἐγγραφῆς. Ἡ διένεξις τέμνεται πάντοτε ὑπὸ ἰδίου φορολογικοῦ δικαστηρίου. Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη οὐδεμίαν ἔχει δικαιοδοσίαν ἐπὶ φορολογικῶν διαφορῶν. Οὐδεμία κατηγορία διοικητικῶν δικαστηρίων ἔχει τόσον καλῶς συγκροτηθῆ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ὅσον τὰ φορολογικὰ δικαστήρια.

Εἶτα ὁ ὁμιλητὴς ἐξέθεσε τοὺς κανόνες τῆς ἐρμηνείας, οἵτινες διέπουν τὸ ἔργον τοῦ φορολογικοῦ δικαστοῦ. Ἀπέδωσε τὸ γεγονός ὅτι ἐν ταῖς φορολογικαῖς δίκαις δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένη ἡ εὐρεῖα ἐρμηνεία, οὐδὲ κατὰ μείζονα λόγον ἢ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογή, εἰς τὴν «ἐπιφύλαξιν τοῦ νομικοῦ κανόνος» (ἄρθρον 59 τοῦ συντάγμ.), ἣτις ἔχει συνταγματικῶς καθιερωθῆ προκειμένου περὶ ἐπιβολῆς φόρων. Ἐξέθεσεν ὅτι ὁ φορολογικὸς δικαστὴς χειρίζεται πλειστάκις καὶ νομικὰς ἐννοίας τοῦ ἀστικοῦ δικαίου. Ἀνέπτυξε τὸ ἰσχυρὸν δικονομικὸν («ἀνακριτικὸν») σύστημα. Ἐτόνισεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ φορολογικὴ ἐνοχὴ εἶναι δημοσίου δικαίου, ἰσχύουσι δι' αὐτὴν κανόνες παρεκκλίνοντες τῶν ἀρχῶν τοῦ κοινοῦ δικαίου, (π. χ. παραίτησις ἀπὸ τοῦ φορολογικοῦ δικαιώματος τῆς δημοσίας ἐξουσίας κατ' ἀρχὴν δὲν χωρεῖ, παραγεγραμμένον δὲ φόρον δὲν εἶναι νόμιμον νὰ ὑποχρεωθῆ νὰ καταβάλῃ ὁ φορολογούμενος, καίπερ μὴ προβαλῶν τυχὸν ἔνστασιν παραγραφῆς). Ὁμίλησε περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς δικαιοδοσίας τοῦ φορολογικοῦ δικαστηρίου ἐν τῇ τομῇ τῆς φορολογικῆς διαφορᾶς, τῆς τηρητέας διαδικασίας, κλπ. Κατόπιν ἐξέθηκεν ὁ ὁμιλητὴς τὰ τῶν θεσμῶν τῶν «λογιστικῶν» διαφορῶν, αἵτινες ἀναφύονται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ὑπολόγων (διαχειρίσεως δημοσίου χρήματος ἢ ὑλικοῦ) προσβολῆς πράξεων καταλογιστικῶν, τέμνοντα δ' ὑπὸ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Συνεδρίασις τῆς 3ης Μαΐου. Ἀνακοίνωσις τοῦ παρέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κ. Δημητρ. Ψαροῦ, μέ θέμα: «Αἱ σύγχρονοι μορφαὶ τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως ἐν Ἑλλάδι». Ὁ ὁμιλητὴς διεπραγματεύθη τὸ θέμα, ἀρχόμενος τοῦ λόγου του, μέ μίαν εἰσαγωγικὴν ἐκθεσιν περὶ τῶν μορφῶν τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως ἐν τῷ συγχρόνῳ δημοσίῳ δικαίῳ, ἐρευνήσας καὶ συγκριτικῶς τὴν σύγχρονον διαμόρφωσιν τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως εἰς τὰς μεγάλας ξένας χώρας. Μετὰ τὴν ἐκθεσιν ταύτην ὁ ὁμιλητὴς προέβη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς εἴρηται δεδομένων εἰς τὴν κριτικὴν ἐρμηνείαν τοῦ θεσμοῦ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων, ἰδίᾳ δ' ὠρισμένων μορφῶν τούτου ἐν Ἑλλάδι, ἐμφανιζομένων κυρίως ἀπὸ τοῦ

ἔτους 1945 καὶ ἐφεξῆς. Ἐκ τῶν συγχρόνων μορφῶν τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἐν Ἑλλάδι ὁ ὁμιλητὴς διέκρινεν εἴτα ἐκείνας αἵτινες διεμορφώθησαν κατὰ τὸν τύπον τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου (ὡς τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα Ραδιοφωνίας, ὁ Ὄργανισμός Λιμένος Πειραιῶς, ὁ Ὄργανισμός Ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ κλπ) ἀπ' ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας ἐδόθη ἢ μᾶλλον συγχρονισμένη μορφή ἐπιχειρήσεως δημοσίας μὲν, ἀλλὰ λειτουργοῦσης ἐξ ὀλοκλήρου ὡς ἰδιωτικῆς, κατὰ τὰς μεθόδους τῆς ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἃν καὶ πάντοτε μὲ ἀποστολὴν τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ ἐντὸς τῶν πλαισίων αὐτοῦ (ὡς ὁ Ὄργανισμός Τηλεπικοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Δημοσία Ἐπιχείρησις Ἡλεκτρισμοῦ). Μετ' ἔκθεσιν δὲ τῶν στοιχείων σκοπιμότητος καὶ ὠφελιμότητος, ἅτινα συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς τελευταίας ταύτης μορφῆς τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως (τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὴν ἴδρυσιν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου), ὁ ὁμιλητὴς κατέληξεν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν συμπερασμάτων του ὡς πρὸς τὸν ἐνδεδειγμένον τρόπον τῆς ἀναμορφώσεως καὶ ἀναδιοργανώσεως τοῦ ὅλου συστήματος τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἐν Ἑλλάδι.

Συνεδρίασις τῆς 31ης Μαΐου. Ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τῆς χειμερινῆς περιόδου 1950)51, κατηναλώθη δὲ εἰς ἀνταλλαγὴν σκέψεων μεταξὺ τῶν ἐταίρων περὶ τῶν μᾶλλον ἐπιβεβλημένων καὶ ἐπειγουσῶν συνταγματικῶν τροποποιήσεων. Ἡ συνεδρίασις ἐγένετο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως τεσσαρακονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀναθεωρηθέντος (1911) συντάγματος. Κηρύσσων τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως ὁ πρόεδρος τῆς ἑταιρίας εἶπεν :

Συμπληροῦνται οὖριον τεσσαράκοντα ἔτη ἀφ' ἧς ἐδημοσιεύθη καὶ ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ὑπὸ τῆς Β' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἀναθεωρηθὲν κείμενον τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος, κατὰ τινὰ ὑπὸ αἰσίους αἰωνοὺς διανυομένην καμπὴν ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας μας. Ἐκ τοῦ ἀναθεωρηθέντος Συντάγματος προσεδόκων πολλὰ ὁ λαὸς καὶ ἡ τότε πολιτικὴ ἡγεσία του. Ἰδίᾳ ἐφαίνετο τοῦτο ὅτι ἐμελλε νὰ σημειώσῃ τὴν ἀπαρχὴν ἀνακαινίσεως καὶ βελτιώσεως τῶν θεσμῶν μας ἐν γένει, νὰ θέσῃ τέρμα εἰς ἐν χρονίσαν ἐπὶ πολὺ τότε καθεστῶς πολιτικῶν καὶ κομματικῶν ἠθῶν ὄχι ἐπιζήλων καὶ νὰ διανοίξῃ νέον, ὑπὸ καλλιτέρους ὄρους, στάδιον εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν παρ' ἡμῖν. Ἐκτοτε ἐμεσολάβησαν γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας αὐτόχρονα συνταρακτικά, ἅτινα ἔσχον ὡς ἀντίκτυπον νὰ καταστῇ ἡ πολιτικὴ ἀνωμαλία ἐνδημικὴ εἰς τὴν χώραν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν. Τὸ ἀναθεωρηθὲν τῷ 1911 Σύνταγμα ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον ἴσχυσε κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἔκτοτε τεσσαρακονταετίαν, βαλλόμενον συνεχῶς ὑπὸ τῶν γεγονότων καὶ ὑπὸ ποικιλῶν «κρατικῶν» πράξεων ἀνωμάλου ἀσκήσεως τῆς συντακτικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Πολλὰ τῶν διατάξεων τοῦ συνταγματικοῦ τούτου κειμένου θεωροῦνται ὡς ἀναχρονιστικαὶ ὡς καὶ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν χρήζουσαι ἀντικαταστάσεως ἢ συμπληρώσεως (1). Ἐν τούτοις ἡ τεσσαρακονταετηρίς τῆς δημο-

1. Ὁ ὁμιλητὴς ἐξέθεσε διὰ τινὰς λόγους, μνημονεύσας ἱκανῶν παραδειγμάτων.

σιεύσεώς του καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος του δὲν παύει νὰ εἶναι γεγονός ἀξιωματικόν, διότι παρὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, τὸ Σύνταγμα τοῦτο εἶναι, ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ ἀποτελοῦν σήμερον τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς χώρας μας, ἄλλως τε δὲ ἔχει συνοδεύσει τὴν Ἑλλάδα εἰς φάσεις τοῦ νεωτέρου ἱστορικοῦ βίου της, αἵτινες εἶχον ὄλαι ἀποφασιστικὴν σημασίαν, τόσο εἰς ἡμέρας ἐθνικῆς εὐτυχίας καὶ ἐξάρσεως καὶ ἀνατάσεως τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, ὅσον καὶ εἰς ἡμέρας θλίψεων. Εἶναι τὸ κείμενον τοῦτο συνυφασμένον μὲ τὴν ἰδικὴν μας γενεάν, τὴν ἡρωϊκὴν καὶ μαρτυρικὴν, ὅπως τόσαι ἄλλαι κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν τοῦ ἔθνους μας, εἶναι ποτισμένον μὲ δάκρυα, ὅτε μὲν ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐλπίδων διὰ καλλιτέρας ἡμέρας, ὅτε δ' ἐθνικῆς ἀγαλλιάσεως. Εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὰς πλέον συγκινητικὰς ἀναμνήσεις τῆς ζωῆς τῆς πατρίδος μας καὶ ἡμῶν τῶν ἰδίων.

Δὲν πρέπει νὰ διαφεύγη τὸ γεγονός, ὅτι πρὸ παντὸς ἡ συνταγματικὴ ἀναθεώρησις τοῦ 1911 ἀπετέλεσε τὸν ἱστορικώτερον σταθμὸν ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου δικαίου τῶν διοικητικῶν διαφορῶν. Τῷ 1911 ἔγινεν ἡ Ἑλλὰς «κράτος δικαίου»—τοῦτο δ' εἶναι τὸ κυριώτατον ἴσως τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἀναθεωρητικῆς βουλῆς. Ἀναφέρομεν τινὰς ἐκ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν τοῦ δικαίου τῶν διοικητικῶν διαφορῶν, οἵτινες εἰσῆχθησαν εἰς τὴν χώραν τῷ 1911 : τὴν ἐπανίδρυσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ὑπὸ τὴν νέαν του μορφήν ὡς ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου, τὴν καθιέρωσιν τῆς αἰτήσεως ἀκυρώσεως, τὴν θέσπισιν τῶν συνταγματικῶν ἐγγυήσεων τῆς δημοσιότητος τῶν συνεδριάσεων καὶ τοῦ εἰδικῶς ἠτιολογημένου τῶν ἀποφάσεων ὑπὲρ τῶν ἐφεξῆς συνιστωμένων διοικητικῶν δικαστηρίων, τὴν ἰδρυσιν τοῦ Δικαστηρίου Συγκρούσεως Καθηκόντων μὲ μικτὴν σύνθεσιν, ἐξ ἀνωτάτων λειτουργῶν τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης, τὴν καθιέρωσιν τῆς μονιμότητος τῶν τακτικῶν ὑπαλλήλων τῆς διοικήσεως κλπ. Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό, δηλαδὴ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς θεσμοὺς τοῦ δικαίου τῶν διοικητικῶν διαφορῶν, τὸ μεταγενέστερον καὶ πλέον συγχρονισμένον συνταγματικὸν κείμενον τοῦ 1927 δὲν ἔκαμε σχεδὸν παρὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς θεσπισθείσας τῷ 1911 διατάξεις. Ἴδου διατί, εἰς τὴν ἰδικὴν μας Ἑταιρίαν πρὸ παντὸς προσῆκε νὰ μὴ παραλίπη ἀπὸ τοῦ νὰ σημειώσῃ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς χώρας μας, ἔστω καὶ ἂν ἔδει νὰ μείνη σῦντη μόνη μεταξὺ ὄλων τῶν παρ' ἡμῖν ἰδρυμάτων, κρατικῶν θεσμῶν καὶ ὀργανισμῶν ἐν γένει, ἐν τῷ πανηγυρισμῷ τοῦ ἀξιωματικόνου τοῦτου γεγονότος τῆς συνταγματικῆς μας ἱστορίας.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ προσεχὴς βουλὴ θὰ ἔχη ἀναθεωρητικὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἡ ἑταιρία δύναται νὰ συμβάλῃ, ἂν καὶ ἰδιωτικὸς ὀργανισμὸς, εἰς τὴν ἀρτίαν κατὰ τὸ δυνατόν διαμόρφωσιν τῶν ἐν τῷ νέῳ συνταγματικῷ κειμένῳ θεσμῶν (ἰδίᾳ τῶν τῆς διοικήσεως καὶ τῶν τῆς διοικητικῆς δικαιοσύνης) δι' ὑπομνημάτων, ἄρθρων καὶ ἐν γένει ὑποδείξεων, αἵτινες θέλουσι τεθῆναι ὑπ' ὄψιν τῆς μελλούσης νὰ συγκροτηθῆ κοινοβουλευτικῆς ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος ἐπιτροπῆς. Πάντως δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῆται ὅτι ἐργασία πολλὴ εἶχε γίνῃ ἐν κοινοβουλευτικαῖς ἐπιτροπαῖς κατὰ τὴν τριετίαν 1947—1949 καὶ ὅτι πᾶσα ἐνδεχομένη νέα συζήτησις τῶν θεμάτων τούτων δεόν νὰ ἐκκινή κατὰ βάσιν ἐκ τῶν συνταχθέντων καὶ δημοσιευθέντων ἤδη σχεδίων τοῦ 1948 καὶ τοῦ 1949.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν ἐτονίσθη πόσον σημαντικὰς δια-

φοροποιήσεις ὑπέστη παρ' ἡμῖν ἡ δημοσία ζωὴ κατὰ τὴν διαρρεύσασαν τεσσαρακονταετίαν καὶ πόσον συνεπεία τούτων φαίνονται σήμερον πεπαλαιωμένοι συνταγματικοὶ θεσμοί, ὧν ἡ πληρότης καὶ ἡ νομοτεχνικὴ ἀρτιότης ἦσαν πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως. Ὑπὸ τύπον παραδείγματος ἀνεφέρθη πόσον καλῶς ἐπέτρεπεν ἡ πραγματικότης τῆς δημοσίας ζωῆς τῷ 1911 τὴν κατάρτισιν ὄλων τῶν ἀναγκαίων τότε νομοθετημάτων ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ σύνταγμα παραγόντων τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, κατὰ τὴν κανονικὴν διαδικασίαν, καὶ πόσον προβληματικὸν ἔχει καταστῆ τοῦτο ὑπὸ τοὺς ὄρους τῆς συγχρόνου πραγματικότητος. Ἐχει λάβει ἤδη τοιαύτην ἔκτασιν ὁ παρεμβατισμὸς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, εἶναι τόσοσιν συχνὴ σήμερον ἡ ἀνάγκη,— ἡ πραγματικὴ ἀνάγκη— νέας ἐκάστοτε κινήσεως τῆς νομοθετικῆς ἡμῶν μηχανῆς, ὥστε θὰ ἦτο τις ἐκτὸς τῆς πραγματικότητος ἂν ὑπεστήριζεν ὅτι δύναται ἡ βουλή νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νομοθετημάτων, ἀσκοῦσα παραλλήλως καὶ τὰς ἄλλας σπουδαιοτάτας λειτουργίας αὐτῆς, ἰδίως δὲ τὸ ἔργον τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν κυβερνῶντων. Παρατηρήθη ὑπὸ τινος τῶν ἐταίρων ὅτι σημαντικὸν κενὸν ἀποτελεῖ ἡ ἐν τῷ ἰσχύοντι συντάγματι ἔλλειψις διατάξεως παρεμφεροῦς πρὸς τὸ ἄρθρον 77 τοῦ συντάγματος τοῦ 1927. Ἡ ζωὴ τῆς πολιτείας δὲν δύναται, βεβαίως, νὰ σταματήσῃ καὶ ἡ κυβέρνησις εὐρίσκεται εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἠναγκασμένη νὰ προβαίη εἰς τὴν ἔκδοσιν νομοθετημάτων ἐπὶ ἰδίᾳ εὐθύνη καὶ κατὰ διαδικασίαν παρεκκλίνουσαν τῆς συνταγματικῆς νομιμότητος.

Ὁ πρόεδρος ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις οἱ ἀναγκαστικοὶ οὗτοι νόμοι ἀνταποκρίνονται πρὸς πραγματικὴν ἀνάγκην ἐπείγουσης νομοθετικῆς ρυθμίσεως σημαντικῶν θεμάτων τῆς συγχρόνου δημοσίας ζωῆς. «Εἶναι εὐκόλον, εἶπε, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις νὰ λέγωμεν ὅτι αὐθαιρετεῖ ἡ κυβέρνησις παραβιάζουσα τὸ σύνταγμα. Εἰς ἡμᾶς τοὺς ἔξωθεν κρίνοντας εἶναι εὐκόλον νὰ ἐπικρίνωμεν, ἀλλ' οἱ ἔχοντες ἐπωμισθῆ τὰς εὐθύνας τῆς ἀντιμετωπίσεως ἐπείγουσων περιπτώσεων, αἵτινες πράγματι χρῆζουσι νομοθετικῆς ρυθμίσεως, φυσικὸν εἶναι νὰ βλέπουν τὰ πράγματα ὑπὸ διάφορον πρῖσμα».

Ὁ κ. Δ. Ψαρὸς, ἐξετάσας κατ' ἀρχὰς συνοπτικῶς τὰ σύγχρονα ξένα συντάγματα (ἰδίᾳ τὰ μετὰ τὸ 1945), ἐσημείωσε τὰς διατάξεις ἐν αἷς εἶναι ἔκδηλοι τάσεις κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα πεδία ἰδιωτικῆς δραστηριότητος καὶ τὰς διατάξεις ἐν γένει αἵτινες καθιεροῦν δικαιώματα κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως ὑπὲρ τάξεων τινῶν ἢ ομάδων πολιτῶν. «Ἀνάλογα προβλήματα, εἶπε, δημιουργεῖ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ εἰς πᾶσαν σφαῖραν ἰδιωτικῆς δράσεως παρεμβατικὴ νομοθεσία. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ προσεχές μας συνταγματικὸν κείμενον παρίσταται ἀνάγκη νὰ περιληφθῶσι διατάξεις καθορίζουσαι τὰ ὄρια μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς δραστηριότητος τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους, ὡς καὶ τὰ πλαίσια δικαιωμάτων κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν ομάδων τῶν πολιτῶν. Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀνάγκης ταύτης, ὡς καὶ τῆς συγχρόνου πραγματικότητος τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς παρ' ἡμῖν, θὰ πρέπει νὰ δοθῆ νέα ἐν πολλοῖς μορφῇ εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν θεσμῶν προβλεπομένων ἐν τῷ συντάγματι (διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν, δημοσιούπαλληλικοὶ θεσμοί, τοπικὴ αὐτοδιοίκησις κλπ.).

Ὁ κ. Βεγλερῆς ἀνέπτυξε τίνι τρόπῳ ἀντιμετωπίζει τὴν ἀνακαίνισιν τῶν συνταγματικῶν μας θεσμῶν ἐπὶ τινῶν καιρῶν σημείων, ἰδίᾳ ὡς

πρὸς τὴν καθιέρωσιν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐμπλουτισμὸν τοῦ συνταγματικοῦ κειμένου μὲ τινὰς νέους θεσμούς, οὓς τινὰς ὑπαγορεύει ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ ζωὴ, ἡ ἐπέκτασις τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ οἱ νέοι ὄροι τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἐξετάζων τοὺς πιθανοὺς παράγοντας τῶν συνταγματικῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ παρελθόντος—ἐξαιρέσει τῶν ἀναγομένων εἰς τὰς διεθνεῖς συρράξεις καὶ τὰς κατ' ἀντίκτυπον αὐτῶν πολιτικὰς ἀνωμαλίας ἐν Ἑλλάδι—εἶπεν ὅτι ἡ ἀναγκοφία, κατὰ τὸν ἀφηρημένον καὶ ἐξαντλητικὸν τρόπον τῶν παλαιῶν γαλλικῶν συνταγμάτων, διαφόρων ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ λαϊκῶν ἐλευθεριῶν εἰς τὸ σύνταγμά μας ὑπὸ τὸν τίτλον «δημόσιον δίκαιον τῶν Ἑλλήνων» ἐλάχιστα διασφαλιστικὴ κατεδείχθη τῆς τε εὐλόγου ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἀναγκαίας ἐπιβολῆς τοῦ κράτους. Οἱ μὲν κυβερνῶντες εἶναι ἐπιρρεπεῖς νὰ παραβαίνουν τοὺς σχετικοὺς πρὸς τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας συνταγματικοὺς φραγμούς, οἱ δὲ κυβερνώμενοι ἔχουν τὴν τάσιν νὰ ὑπερτιμοῦν τὴν ἀτομικιστικὴν ἰδεολογίαν ἣν αἱ συνταγματικαὶ αὐταὶ διατάξεις περικλείουν. Ἀγῶνες ὑπὲρ τῶν «ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν» γίνονται εἴτε χάριν συγκεκριμένων προσωπικῶν συμφερόντων, ὅταν κόπτονται ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τούτων ἰδιῶται, εἴτε χάριν κομματικῶν ἐπιδιώξεων, ὅταν οἱ ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει πολιτικοὶ κατηγοροῦσι τὴν κυβέρνησιν ὅτι παραβιάζει τὰς ἐλευθερίας αὐτάς. Περιπτώσεις δ' ἀναστολῆς τοῦ «δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων» παρετηρήθησαν πλεῖστα ὅσαι κατὰ τὴν διαρρεύσασαν τεσσαρακονταετίαν, οὐχὶ τόσον ἀναγκαῖαι πάντοτε, ὅσας ἰδίᾳ οἱ ἐν τῇ κυβερνήσει ἠθέλησαν νὰ ἔχουν ἐλευθέρας τὰς χεῖρας, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, ἐπὶ μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας σφαιρᾶς ἐνεργείας τῶν συντεταγμένων ἐξουσιῶν. Εἶναι προφανές, ἂν καὶ δὲν ὁμολογεῖται πάντοτε, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαμορφοῦται ὑπὸ τὸ σύνταγμα καθεστῶς τι διάφορον τοῦ γνησίου συνταγματικοῦ μας καθεστῶτος.

Ἡ μεγαλυτέρα ἄρετὴ ἐνὸς συντάγματος εἶναι προφανῶς τὸ νὰ παραβιάζεται τοῦτο ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον, ἐφ' ὅσον χρόνον ἰσχύει. Εἰς τὸν προσεχῆ μας συνταγματικὸν χάρτην αἱ διατάξεις περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ λαϊκῶν ἐλευθεριῶν θὰ πρέπει νὰ διατυπωθοῦν μὲ περίσκεψιν καὶ μὲ θετικὸν πνεῦμα, περιοριζόμεναι εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ τὸ κοινῶς παραδεγμένον μέτρον, ἀπαλλασσόμεναι δὲ ἀπὸ τὴν ἀφηρημένην, ἄκαμπτον καὶ ἀφερσιτικὴν διατύπωσιν τῶν ἀπρηχαιωμένων ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Τὸ ἀγγλικὸν σύστημα τοῦ ἐνδοτικοῦ συντάγματος κατεδείχθη πολὺ πλέον τελεσφόρον ἢ αἱ ρητορικαὶ καὶ ἀπόλυτοι διακηρύξεις, αἵτινες ἔχουσι τὴν ἀρχὴν τῶν εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐπίσης προφανὴς εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ ρυθμισθῇ τρόπος ἀσκήσεως τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ἐν ὄψει τῶν συγχρόνων πραγματικῶν ὄρων, ὥστε νὰ ἀνακουφισθῇ τὸ νομοθετικὸν ἔργον τῆς Βουλῆς—καταδειχθὲν ἐκ τῆς πείρας τῶν δεκαετηρίδων ἀδύνατον νὰ ἐκπληρωθῇ ἐν τῇ ἰδανικῇ ἀκεραιότητι αὐτοῦ—χωρὶς νὰ παύσῃ ἡ ἐγγύησις τῆς δημοσίας συζητήσεως τῶν νομοσχεδίων καὶ ὁ ἄμεσος ἔλεγχος τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου, ἐν γένει δὲ χωρὶς νὰ καταλυθῇ ἡ δημοκρατικὴ καὶ ἀντιπροσωπευτικὴ φύσις τοῦ πολιτεύματός μας. Σήμερον ἔχομεν ἐν τῇ πράξει πολλαπλᾶς διαδικασίας καταρτίσεως νομοθετημάτων (διαδικασίαν διὰ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν, σύστημα ἐκδόσεως ἀναγκαστικῶν νόμων ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐπ-

τῆ εὐθύνη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀποφάσεις κανονιστικὰς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου μὲ νομοθετικὸν περιεχόμενον κλπ.), αἵτινες ὅλαι χωροῦσι κατὰ παρέκκλισιν τῆς συνταγματικῆς διαδικασίας ἐκδόσεως τῶν νόμων.

Τέλος σκοπιμώτατον εἶναι τὸ προσεχές Σύνταγμά μας νὰ περιλάβῃ διατάξεις ἀναγνωρίζουσας τὰς νέας ἐξουσίας τοῦ κράτους καὶ τὰ νέα δικαιώματα τοῦ πολίτου, ἅτινα ἐπεβλήθησαν ὑπὸ βαθείας μεταβολῆς τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὄρων καὶ ὑπὸ δυσχερειῶν τοῦ δημοσίου βίου—ἐθνικῶν τε καὶ διεθνῶν—ἧν ὁ κύκλος προμηνύεται μακρὸς. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὁ ὁμιλητὴς εἶπεν ὅτι ὡς καλυτέραν μέθοδον διατυπώσεως τῶν σχετικῶν διατάξεων θεωρεῖ τὴν τοῦ ἐλβετικοῦ συντάγματος μετὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ 1948. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀναγραφὴν τῶν θεμάτων, ἐφ' ἧν ὁ νομοθέτης δύναται νὰ ἀσκήσῃ παρεμβατικὴν πολιτικὴν, ὡς καὶ τῶν ὁρίων τῶν τοιούτων παρεμβάσεων. Οὕτω τὸ νέον σύνταγμα θὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην νὰ καθορίσῃ εὐθέως καὶ σαφῶς ἐν τίνι μέτρῳ εὐχεται ἢ ἀνέχεται τὴν ρυθμιστικὴν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τομέως παρέμβασιν τοῦ κράτους εἴτε πρὸς ἀποκατάστασιν δικαιοσύνης εἴτε πρὸς ἐξασφάλισιν ὑγιεστέρης οἰκονομίας.

Οἱ καθηγηταὶ κ.κ. Ἡλίος Κυριακόπουλος καὶ Γ. Τενεκίδης ἀνέπτυξαν τὰς ἀπόψεις αὐτῶν ὁ μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐπενεκτέας τροποποιήσεις τῶν διοικητικῶν ἐν τῷ συντάγματι θεσμῶν ὁ δ' ἐν σχέσει πρὸς τὰ σημεία ἐφ' ἧν τὸ συνταγματικὸν κείμενον ἄπτεται θεσμῶν διεθνῶς δικαίου (συνομολόγησις διεθνῶν συνθηκῶν κλπ.).

Ὁ κ. Βεζανῆς δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ προλογίσαντος τὰς ὁμιλίας προέδρου, ὅτι συνεπεία τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ἐπ' ἐλάχιστον χρόνον ἴσχυσε τὸ Σύνταγμά μας. Εἶναι ἀληθές, εἶπε, ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἢ ἰσχύς τοῦ Συντάγματος ἀνεστάλη κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα, ἐν τούτοις ὅμως δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν ὅτι τὸ Σύνταγμά μας εἶναι κατὰ βάσιν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864, ὃπερ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας εἶχε συνοδεύσει τὴν χώραν μας ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς πορείᾳ εἰς ἡμέρας ἡρέμου πολιτικῆς ζωῆς καὶ εἰς εὐτυχεῖς καιροὺς πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Περαιτέρω ὑπερημύθη τοῦ συνταγματικοῦ κειμένου τοῦ 1864/1911, θεωρήσας αὐτὸ καλῶς ἔχον εἰς ὅλας τὰς μεγάλας γραμμάς του.